

2.3. Правове забезпечення інвестування сільського господарства

Загальна характеристика інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства. Серед найважливіших галузей національної економіки слід назвати сільське господарство, яке виробляє унікальну й незамінну сільськогосподарську продукцію, що виступає як продовольство для безпосереднього споживання людиною, так і як сировина для промисловості (харчової, переробної, медичної та ін.). Тому важливим є подальший розвиток аграрного сектору, збільшення інвестицій у цю сферу, належне функціонування відносин з виробництва сільськогосподарської продукції, що вимагає вдосконалення їх правового регулювання засобами аграрного законодавства. У спеціальній літературі вже проводилися окремі дослідження інвестування, інвестиційної діяльності та інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства¹, проте існує потреба у їх додатковому вивченні з урахуванням новацій як законодавства, так і результатів наукових досліджень.

¹ Див.: Андрійко, О. Ф. Актуальні теоретичні і практичні правові аспекти інвестиційної діяльності в сільському господарстві України [Текст] / О. Ф. Андрійко // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2008. – № 2. – С. 257–259; Грушинський, Я. М. Правове регулювання агроінвестиційної діяльності в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Я. М. Грушинський ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – 16 с.; Грушинський Я. М. Сутність інвестиційних правовідносин у сільському господарстві [Текст] / Я. М. Грушинський // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. Вип. 46. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2009. – С. 444–449; Домбровський, С. Ф. Питання правового забезпечення інвестицій в аграрному комплексі [Текст] / С. Ф. Домбровський // Унів. наук. зап. Часоп. Хмельниц. ун-ту управління та права. – 2008. – № 4. – С. 218–220; Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання [Текст] : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : ТОВ «Вид-во «Юрид. думка»», 2008. – 252 с.; Колганова, І. Г. Деякі інноваційно-інвестиційні напрями розвитку економіки сільськогосподарського землекористування [Текст] / І. Г. Колганова // Стан та перспективи розвитку юридичної науки та освіти : міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 5-річчю створення юрид. ф-ту Нац. аграр. ун-ту (м. Київ, 17–18 листоп. 2006 р.) : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. М. Єрмоленка та ін. – К. : Магістр-XXI сторіччя, 2007. – С. 62–65; Правові проблеми залучення інвестицій у сільське господарство та соціальну сферу села [Текст] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 черв. 2007 р.) – К. : ІДП НАН України, 2007. – 156 с.; Семчик, В. І. Організаційно-правові проблеми інвестицій у сільське господарство України [Текст] / В. І. Семчик // Стан та перспективи розвитку юридичної науки та освіти : міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 5-річчю створення юрид. ф-ту Нац. аграр. ун-ту (м. Київ, 17–18 листоп. 2006 р.) : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. М. Єрмоленка та ін. – К. : Магістр-XXI сторіччя, 2007. – С. 9–12.

Очевидно, що інвестиційні відносини, що виникають у сфері сільського господарства, є видом такого різновиду суспільних відносин, як відносини інвестиційні. Останні пов'язані з інвестиціями, що ст. 1 Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ визначаються як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. У свою чергу сільське господарство (сільськогосподарське виробництво) легально констатується як вид господарської діяльності з виробництва продукції, яка пов'язана з біологічними процесами її вирощування, призначеної для споживання в сирому і переробленому вигляді та для використання на нехарчові цілі (ст. 1 Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» від 18.01.2001 р. № 2238-ІІІ). Звідси зрозуміло, що названі майнові та інтелектуальні цінності (інвестиції) вкладаються у сферу, пов'язану з виробництвом сільськогосподарської продукції.

Результатом врегулювання названих суспільних відносин нормами права є те, що вони набувають форми відносин правових, або ж правовідносин. У теорії права найпоширенішим є визначення правовідносин як суспільних відносин, урегульованих нормами права. Звідси й інвестиційними правовідносинами можна вважати відповідні суспільні відносини, пов'язані з вкладенням різних видів майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект, урегульовані нормами права.

Сутність інвестиційних правовідносин характеризується змістом елементів їх складу, – суб'єкти, об'єкти і зміст.

Суб'єктами інвестиційних правовідносин згідно зі ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» є інвестори і учасники, якими можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави. При цьому інвесторами вважаються суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора.

В аграрно-правовій літературі зазначається, що суб'єктами інвестиційних правовідносин, які вкладають інвестиції у сільське господарство, є держава, органи законодавчої і виконавчої влади, органи місцевого само-

врядування, іноземні держави, вітчизняні та іноземні юридичні особи, які зацікавлені у розвитку сільського господарства¹.

До суб'єктів (учасників) інвестиційних відносин, які використовують інвестиції, належать виробники сільськогосподарської продукції. Йдеться про сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, – сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства, аграрні господарські товариства, приватні, державні і комунальні сільськогосподарські підприємства, їх об'єднання та ін. Не позбавлені права використовувати інвестиції у сфері сільського господарства й такі учасники інвестиційних правовідносин, як фізичні особи, приватні підприємці.

Стаття 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» визначає об'єктами інвестиційної діяльності будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічну продукцію, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Має рацію В. І. Семчик коли зазначає, що у галузі агропромислового комплексу (далі – АПК) об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, земельні ділянки, основні виробничі фонди, призначені для виробництва сільськогосподарської продукції та її первинної переробки, зберігання, транспортування і реалізації виробленої продукції, науково-технічні досягнення, прогресивні технології, паливні та енергетичні ресурси, хімічні засоби захисту рослин і тварин, підвищення родючості ґрунтів, грошові кошти, праця робітників і спеціалістів сільського господарства². Комплексним, інтегрованим об'єктом інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства виступає органічне виробництво, більш докладна характеристика якого буде наведена далі.

Змістом інвестиційних правовідносин є права та обов'язки їх суб'єктів. Зі змісту ст. 7 Закон України «Про інвестиційну діяльність» випливає, що суб'єкти інвестиційної діяльності, у тому числі і в сфері сільського господарства, мають такі права. Так, інвестори вправі: а) розмішувати інвестиції у будь-які об'єкти, крім тих, інвестування в які заборонено або обмежено актами законодавства України; б) самостійно визначати цілі, на-

---

¹ Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання [Текст] : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : ТОВ «Вид-во “Юрид. думка”», 2008. – С. 28.

² Там само. – С. 31.

прями, види й обсяги інвестицій, залучати для їх реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності, у тому числі шляхом організації конкурсів і торгів; в) передавати права володіння, користування і розпорядження інвестиціями, а також результатами їх здійснення іншим громадянам та юридичним особам у порядку, встановленому законом; г) залучати фінансові кошти у вигляді кредитів, випуску в установленому законодавством порядку цінних паперів і позик; д) використовувати своє майно для забезпечення зобов'язань; е) володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктами та результатами інвестицій, включаючи реінвестиції та торговельні операції на території України, відповідно до законодавчих актів України; є) придбавати необхідне майно у громадян і юридичних осіб безпосередньо або через посередників за цінами і на умовах, що визначаються за домовленістю сторін, якщо це не суперечить законодавству України, без обмеження за обсягом і номенклатурою. Проте названа стаття Закону України «Про інвестиційну діяльність» закріпила права лише таких суб'єктів інвестиційних відносин, як інвестори.

Вважаємо, що учасники інвестиційних відносин, які використовують інвестиції (у нашому випадку сільськогосподарські товаровиробники), мають право на отримання інвестицій від інвестора, а також право на отримання від інвестора права володіння, користування і розпорядження інвестиціями, а також результатами їх здійснення.

Обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності визначені у ст. 8 Закону України «Про інвестиційну діяльність». Так, інвестор зобов'язаний: а) подати фінансовим органам декларацію про обсяги і джерела здійснюваних ним інвестицій; б) одержати дозвіл на виконання будівельних робіт у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності»; в) одержати позитивний комплексний висновок державної експертизи щодо додержання в інвестиційних програмах та проектах будівництва діючих нормативів з питань санітарного і епідемічного благополуччя населення, екології, охорони праці, енергозбереження, пожежної безпеки, міцності, надійності та необхідної довговічності будинків і споруд, а також архітектурних вимог, за винятком об'єктів цивільного та виробничого призначення, для затвердження проектів будівництва яких комплексний висновок державної експертизи не є обов'язковим.

Усі суб'єкти інвестиційної діяльності і відповідних інвестиційних правовідносин (як інвестори, так і сільськогосподарські товаровиробники) зобов'язані: а) додержуватися державних норм і стандартів, порядок встановлення яких визначається законодавством України; б) виконувати

вимоги державних органів і посадових осіб, що пред'являються в межах їх компетенції; в) подавати в установленому порядку бухгалтерську і статистичну звітність; г) не допускати недобросовісної конкуренції і виконувати вимоги законодавства про захист економічної конкуренції; д) сплачувати податки, збори (обов'язкові платежі) в розмірах та у порядку, визначених законами України; е) одержати відповідну ліцензію для проведення господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню.

Виникають інвестиційні правовідносини на підставі певних юридичних фактів. Так, ч. 1 ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність» визначає, що основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода). Укладення договорів, вибір партнерів, визначення зобов'язань, будь-яких інших умов господарських взаємовідносин, що не суперечать законодавству України, є виключною компетенцією суб'єктів інвестиційної діяльності.

Специфічними підставами виникнення інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства є такі юридичні факти, як вчинення відповідного правочину щодо інвестування (укладення інвестиційного договору, контракту), а також передача відповідного майна до статутного капіталу суб'єктів аграрного господарювання.

В аграрно-правовій літературі цілком обґрунтовано називають такі основні риси інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства: це певний вид суспільних відносин, урегульованих нормами права (аграрного та інших галузей); вони мають комплексний характер; виникають, змінюються та припиняються у сфері сільськогосподарського виробництва; мають специфічний суб'єктний склад¹.

Наведене щодо елементів складу інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства та їх особливостей дозволяє з'ясувати їх поняття. Так, наприклад, Я. М. Грущинський визначає агроінвестиційні правовідносини як урегульований нормами аграрного та інших галузей права комплекс суспільних відносин, що виникають між сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими суб'єктами господарювання на підставі юридичних фактів (укладення агроінвестиційних договорів, формування статутних капіталів (фондів) суб'єктів підприємництва), здійснення спільної діяльності щодо реалізації інвестицій у сільськогос-

---

¹ Грущинський, Я. М. Правове регулювання агроінвестиційної діяльності в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 – «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Я. М. Грущинський ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – С. 7.

подарському виробництві, з метою отримання прибутку або досягнення певного соціального ефекту¹. Проте у цій дефініції безпідставно відсутня вказівка на об'єкти інвестиційної діяльності у сфері сільського господарства, а також не зазначено про зміст відповідних інвестиційних правовідносин, що не можна вважати задовільним. Також потребує додаткової аргументації вжиття дослідником терміна «агроінвестиційні правовідносини». На наше переконання більш доцільним є використання саме категорії «інвестиційні правовідносини у сфері сільського господарства», що дозволяє чіткіше визначити сферу виникнення та існування відповідних інвестиційних правовідносин, – сільське господарство (сільськогосподарське виробництво).

Отже, інвестиційна діяльність у сфері сільського господарства та відповідні інвестиційні правовідносини мають свою специфіку та особливості. Останні проявляються в існуванні специфічних суб'єктів, між якими вони виникають, об'єктів інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, в особливих правах та обов'язках їх учасників, а також специфічних юридичних фактів, що викликають до життя вказані правовідносини.

Інвестиційні правовідносини у сфері сільського господарства можна визначити як врегульований нормами права (аграрного та інших галузей) комплекс суспільних відносин, що виникають на підставі юридичних фактів (вчинення правочинів щодо інвестування, передача відповідного майна до статутного капіталу суб'єктів аграрного господарювання) між сільськогосподарськими товаровиробниками та інвесторами з приводу певних об'єктів (майна, земельних ділянок, основних виробничих фондів, призначених для виробництва сільськогосподарської продукції та її первинної переробки, зберігання, транспортування і реалізації виробленої продукції, науково-технічних досягнень, прогресивних технологій, паливних та енергетичних ресурсів, хімічних засобів захисту рослин і тварин, підвищення родючості ґрунтів, грошових коштів, праці робітників і спеціалістів сільського господарства, органічного виробництва), змістом яких є права й обов'язки їх учасників у сфері сільськогосподарського виробництва, що здійснюються з метою отримання прибутку або досягнення певного соціального ефекту.

---

¹ Грущинський, Я. М. Правове регулювання агроінвестиційної діяльності в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 – «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Я. М. Грущинський ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – С. 4.

Правове регулювання інвестиційних відносин у сфері сільського господарства. Інвестиційні відносини, тобто відносини, що виникають з приводу майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект, складаються у різних сферах економіки України, не є винятком і сільське господарство. Оскільки вкладення інвестицій у вказану сферу має першочергове та пріоритетне значення з огляду на незамінність виробленої сільськогосподарської продукції, то характеристика питань правового регулювання інвестиційних відносин саме у сфері сільського господарства має важливе значення.

Основою правового регулювання інвестиційних відносин у країні є приписи Закону України «Про інвестиційну діяльність», що визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України, спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування народного господарства України, розвиток міжнародного економічного співробітництва та інтеграції. Закон визначає поняття інвестицій та інвестиційної діяльності, об'єктів і суб'єктів названої діяльності, права й обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності, гарантії прав названих суб'єктів, заходи державного регулювання інвестиційної діяльності та ін. Його положення поширюються на усі різновиди інвестиційних відносин, а про особливості інвестиційної діяльності у сфері сільського господарства згадується лише в одній статті Закону.

Так, згідно зі ст. 11 Закону України «Про інвестиційну діяльність» державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики. Воно визначається показниками економічного і соціального розвитку України, республіканськими і регіональними програмами розвитку народного господарства, республіканським і місцевими бюджетами, передбачуваними в них обсягами державного фінансування інвестиційної діяльності. При цьому створюються пільгові умови інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямах, насамперед соціальній сфері, технічному і технологічному вдосконаленні виробництва, створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту, впровадженні відкриттів і винаходів, в агропромисловому комплексі, в реалізації програм ліквіда-

ції наслідків Чорнобильської аварії, у виробництві будівельних матеріалів, в галузі освіти, культури, охорони культурної спадщини, охорони навколишнього середовища і здоров'я. Отже, для інвестування в агропромислового комплексу, у тому числі і в сфері сільського господарства, законодавством проголошено пільгові умови.

На виконання законодавчих приписів щодо інвестування у сферу сільського господарства України було прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів. Серед останніх можна назвати, наприклад, наступні постанови КМ України: «Про затвердження Державної програми розвитку виробництва вітчизняних малолітражних дизельних двигунів та силових і енергетичних установок для агропромислового комплексу на 2006–2010 роки» від 07.06.2006 р. № 798, «Про затвердження Державної програми розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007–2010 роки» від 26.09.2007 р. № 1181, «Про затвердження Порядку використання у 2009 році коштів Стабілізаційного фонду для здешевлення кредитів, фінансування інвестиційних проектів та підтримки окремих проектів в агропромислового комплексу» від 13.05.2009 р. № 463, «Про затвердження Порядку проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації, видання переліків пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні» від 04.03.1996 р. № 295, «Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг» від 13.05.2009 р. № 468 та ін. Названі нормативні акти передбачають для здійснення відповідних заходів у сфері сільського господарства залучення певної кількості державних інвестиційних ресурсів.

Постановою КМ України «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» від 02.02.2011 р. № 389 було затверджено Програму розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, якою визначено, що базовими галузями економіки, в яких реалізуються інвестиційні та інноваційні проекти, є, зокрема, агропромисловий комплекс, а пріоритетами розвитку названих базових галузей економіки є: виробництво, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції, виробництво альтернативних джерел енергії, сільськогосподарської техніки.

Якщо звернутися до актів аграрного законодавства, то в аспекті правового регулювання інвестиційних відносин у сфері сільського господарства передусім слід назвати Закону України «Про пріоритетність соціального

розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві» в редакції від 15.05.1992 р. №2346-ХІІ. Його ст. 1 встановлено, що пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу забезпечується державою шляхом зміни державної інвестиційної політики, зокрема спрямування інвестицій на першочергове створення матеріально-технічної бази по виробництву засобів механізації, хімізації, переробної промисловості, будівельної індустрії для агропромислового комплексу з метою поліпшення його соціально-економічного становища і наукового забезпечення та соціальних умов. Пріоритетність розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу забезпечується зміною структури інвестицій в народному господарстві, переорієнтацією промислового виробництва на їх потреби, зростанням обсягів капіталовкладень і матеріально-технічних ресурсів (ст. 2 Закону), а заходи щодо державного інвестування розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу визначено у ст. 6 розглядуваного нормативно-правового акта.

Основи державної політики у бюджетній, кредитній, цінovій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення визначено Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. №1877-IV. Вважаємо, що до окремого виду інвестиційних відносин у сфері сільського господарства, що виникають за участю держави в особі Аграрного фонду, належать відносини, що складаються при здійсненні державних аграрних інтервенцій, зокрема фінансових, сутність яких полягає у придбанні сільськогосподарської продукції при падінні спотових цін на організованому аграрному ринку нижче мінімального рівня, яка здійснюється з метою досягнення рівня рівноваги, у тому числі шляхом придбання товарних деривативів. Такі інтервенції здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, у результаті чого сільськогосподарські товаровиробники отримують прибуток (дохід). Перелік видів сільськогосподарської продукції, по яких проводяться державні аграрні інтервенції, визначено у ст. 3, а правила здійснення фінансових інтервенцій закріплені ст. 7 названого Закону.

Стаття 13 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» містить приписи щодо фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів. Здешевлення кредитів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні

частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Компенсація лізингових платежів полягає у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та/або обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу. Оскільки така фінансова підтримка надається за цільовим призначенням на потреби виробництва, на розвиток агропромислового комплексу (зокрема, на придбання основних засобів, техніки та (або) обладнання для сільськогосподарського виробництва, будівництво і реконструкцію виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення та ін.), то вона є різновидом державних інвестицій у сферу сільського господарства, в результаті якої створюється прибуток (дохід) сільськогосподарських товаровиробників.

Окремі норми щодо інвестування у сферу сільського господарства містить і Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 р. №425-VII. Загалом виробництвом органічної сільськогосподарської продукції (сировини) є виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів. Відповідно до ст. 7 Закону у сфері виробництва та обігу органічної продукції (сировини) КМ України покликаний здійснювати заходи, спрямовані на залучення інвестицій та підвищення ефективності міжнародної технічної допомоги для розвитку виробництва та обігу органічної продукції (сировини). А сприяння залученню міжнародної технічної допомоги та інвестицій для становлення та розвитку виробництва та обігу органічної продукції (сировини) визначено одним з основних напрямів міжнародного співробітництва (ст. 36 названого Закону).

Важливе значення для унормування інвестиційних відносин у сфері сільського господарства мають положення Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, що була затверджена постановою КМ України від 19.09.2007 №1158 на розвиток приписів Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 р. №2982-IV. Відповідно до названого до-

кумента в Україні має сформуватися інвестиційно-інноваційна модель розвитку сільського господарства, що зумовлено посиленням конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції та інтеграції України у міжнародний економічний простір.

Формування зазначеної моделі забезпечується, зокрема, шляхом: а) розроблення та виконання державних, регіональних та інших програм розвитку галузі; б) досягнення випереджувальних темпів приросту інвестицій за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел; в) розвитку ринку інноваційної продукції; г) створення інноваційних парків на базі існуючих аграрних науково-дослідних установ та навчальних закладів; д) формування інвестиційної підтримки фермерських господарств з першочерговим її спрямуванням на реалізацію інноваційних проектів; е) використання на конкурсних засадах бюджетних коштів для інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку села; є) спрямування однієї третини надходжень до дорожніх фондів на інноваційний розвиток шляхової мережі у сільській місцевості; ж) створення економічних умов для розвитку органічного землеробства; з) надання переваги сільськогосподарським товаровиробникам у процесі конкурентного відбору інноваційних проектів для їх фінансової підтримки за рахунок коштів держави та ін. Передбачається, що здійснення заходів, спрямованих на формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку сільського господарства, забезпечить надходження близько 20 млрд грн інвестицій (у тому числі 8 млрд грн – іноземних) у галузь сільського господарства у 2015 р.

Розглядуваною Державною програмою одним із заходів, що може сприяти залученню інвестицій в аграрний сектор, назване формування ринку земель сільськогосподарського призначення. З приводу необхідності запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення як сукупності правовідносин щодо обігу відповідних земельних ділянок дискусії точаться не один рік. У цей час п. 15 розд. X «Перехідні положення» ЗК України від 25.10.2001 р. №2768-III встановлено заборону на обіг земель сільськогосподарського призначення до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 1 січня 2016 р. Проте очевидно, що саме обіг земель сільськогосподарського призначення, можливість передачі названих земель в іпотеку може бути потужним фактором залучення інвестицій (у тому числі й іноземних) в сферу сільського господарства.

Також Державною програмою передбачено: а) удосконалити систему лізингу сільськогосподарської техніки та обладнання, розширити обсяги підтримки державних лізингових компаній, активізувати лізингову діяль-

ність інших фінансових установ і машинобудівних підприємств, створити сприятливі умови для широкого залучення вітчизняних та іноземних інвестицій; б) сприяти залученню іноземних інвестицій для забезпечення впровадження сучасних технологій, менеджменту, розвитку кооперації та вертикальної інтеграції, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринку; в) створити умови для залучення до аграрного сектору прямих іноземних інвестицій і кредитних ресурсів з метою розвитку аграрного виробництва та сприяння розвитку сільської місцевості, започаткування спільних інвестиційних проектів.

Додатково зазначимо, що Стратегією розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р визначено, що стратегічними цілями розвитку аграрного сектору є, зокрема, підвищення рівня інвестиційної привабливості галузей аграрного сектору та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств, а пріоритетними напрямками досягнення стратегічних цілей є пріоритетне фінансування інноваційно-інвестиційних проектів на засадах державно-приватного партнерства.

Отже, як вбачається, у законодавстві України, у тому числі й аграрному, наявна певна сукупність правових норм, що регулюють інвестиційні відносини у сфері сільського господарства та визначають їх особливості.

На думку Я. М. Грущинського, зважаючи на те, що «агроінвестиційні відносини є однорідними за своїм змістом, регулюються нормами аграрного та інших галузей права, вони можуть бути об'єднані в окремий інститут аграрного права, який є комплексним за своєю природою»¹. З приводу наведеного міркування зазначимо, що відповідно до положень загальної теорії права інститутом права є система відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу (вид) однорідних відносин. Інститут права – необхідна ланка в цілісній системі права. Головне призначення інститутів права – у межах своєї групи однорідних суспільних відносин забезпечити суцільне, відносно закінчене регулювання².

В аграрному праві виділяється певна система правових інститутів. Так, наприклад, В. З. Янчук називає такі правові інститути аграрного права:

---

¹ Грущинський, Я. М. Правове регулювання агроінвестиційної діяльності в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Я. М. Грущинський ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – С. 6.

² Скакун, О. Ф. Теорія держави і права [Текст] : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – С. 248–249.

1) правового забезпечення соціального розвитку суб'єктів аграрного підприємництва; 2) правового забезпечення охорони здоров'я працівників сільськогосподарського виробництва; 3) інститут, норми якого регулюють відносини щодо використання земель і водокористування, які безпосередньо стосуються організаційно-управлінської, виробничо-господарської та агроекологічної діяльності сільськогосподарських підприємств; 4) аграрно-договірних відносин; 5) права членства в юридичних особах; 6) права самоврядування в колективних сільськогосподарських підприємствах, сільськогосподарських виробничих кооперативах, спілках селян; 7) права засновництва та корпоративних прав; 8) правового становища приватних підсобних господарств громадян, які проживають у сільській місцевості; 9) правового регулювання виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного підприємництва; 10) правового регулювання робочого часу і часу відпочинку працівників; 11) правового регулювання оплати праці; 12) правового регулювання соціального забезпечення членів та працівників сільськогосподарських підприємств; 13) дисциплінарної та матеріальної відповідальності працівників¹.

На переконання О. О. Погрібного, до складу аграрного права мають входити правові інститути особистого селянського господарства, приватних аграрних підприємств, сільськогосподарських товариств, а також державних сільськогосподарських підприємств, пріоритетного соціального розвитку села, гарантування прав селянина як громадянина і як працівника сільського господарства, приватизації та паювання майна в АПК².

А. Г. Бобкова й Ю. М. Павлюченко виокремлюють такі правові інститути аграрного права: правовий статус сільськогосподарських підприємств; правовий статус фермерських господарств й особистих селянських господарств; правовий статус громадян як суб'єктів аграрних відносин; державне регулювання аграрного сектору економіки; правовий режим земель і майна у сільському господарстві; правове регулювання виробничо-господарської і фінансової діяльності у сільському господарстві; правове забезпечення безпечності та якості сільськогосподарської продукції; правове регулювання трудових відносин у сільському господарстві; договірні відносини у сільському господарстві; правове регулювання окремих видів сільськогосподарської діяльності; відповідальність за порушення у сфері аграрних правовідносин; захист прав сільськогосподарських

¹ Аграрне право [Текст] : підручник / В. З. Янчук, В. І. Андрейцев, С. Ф. Василюк та ін. ; за ред. В. З. Янчука. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – С. 32–35.

² Аграрне право [Текст] : підручник / за ред. О. О. Погрібного. – К. : Істина, 2007. – С. 17.

товаровиробників; сільськогосподарська дорадча діяльність і юридичне обслуговування сільськогосподарських товаровиробників; правове забезпечення пріоритетного соціального розвитку села¹.

Інші дослідники виділяються в аграрному праві інститути правового становища суб'єктів аграрного права, державного регулювання сільського господарства України, державної підтримки сільського господарства України, аграрно-правової відповідальності², правового регулювання агроінноваційної діяльності³, аграрних бірж, відповідальності за порушення аграрного законодавства, якості сільськогосподарської продукції, продовольчої безпеки населення, аграрного ринку, кредитування сільського господарства України, бюджетного фінансування АПК України⁴ та ін.

Проте, на наше переконання, про складення того чи іншого правового інституту в аграрному праві слід вести мову передусім при існуванні відповідних аграрно-правових норм, закріплених на рівні закону. Такі норми мають становити основу відповідного правового інституту, виступати його серцевиною, навколо якої об'єднуються норми права, вміщені в інших нормативно-правових актах, зокрема, підзаконних.

Більше того, теоретики права виділяють різні види правових інститутів. Так, галузевий правовий інститут складається з норм однієї галузі права. Комплексний (міжгалузевий) правовий інститут об'єднує схожі, близькі норми, що належать до різних галузей права⁵.

З урахуванням викладеного можна підсумувати, що навряд чи можна стверджувати про існування інституту агроінвестиційної діяльності як галузевого інституту саме аграрного права. У складі аграрного права дійсно існують наведені вище норми, що регламентують особливості функ-

¹ Бобкова, А. Г. Аграрне право [Текст] : конспект лекцій в схемах / А. Г. Бобкова, Ю. М. Павлюченко. – Донецьк : ДонУ, 2013. – С. 18.

² Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика [Текст] : монографія / А. М. Стагівка, В. Ю. Уркевич, В. М. Корнієнко та ін. ; за ред. А. М. Стагівки. – Х. : ФІНН, 2010. – С. 16.

³ Гиренко, І. В. Правове регулювання агроінноваційної діяльності [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Інна Володимирівна Гиренко. – К., 2010. – С. 9.

⁴ Шевчук, С. С. Необхідність формування нових інститутів аграрного права України [Текст] / С. С. Шевчук // Стан та перспективи розвитку аграрного права : матеріали міжнар. наук.-теор. конф., присв. 80-річчю В. З. Янчука, Київ, 26–27 трав. 2005 р. / за ред. В. М. Єрмоленка, В. І. Курила. – К. : Магістр – XXI ст., 2005. – С. 125.

⁵ Байтин, М. И. Система права: к продолжению дискуссии [Текст] / М. И. Байтин, Д. Е. Петров // Гос-во и право. – 2003. – № 1. – С. 31–32.

ціонування інвестиційних відносин у сфері сільського господарства. Проте основу цього правового інституту становлять норми інших галузей права. Іншими словами, інститут правового регулювання інвестиційних відносин у сфері сільського господарства має міжгалузевий характер, а нормами аграрного права здійснюється спеціалізація правового регулювання суспільних інвестиційних відносин у сфері сільського господарства.

Звідси у чинному аграрному законодавстві України існує певна сукупність правових норм, що визначають особливості інвестиційних відносин та інвестиційної діяльності у сфері сільського господарства. Інститут правового регулювання інвестиційних відносин у сфері сільського господарства має міжгалузевий характер. Нормами аграрного права здійснюється спеціалізація правового регулювання суспільних аграрних інвестиційних відносин.

Об'єкти інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства. Існуючі наукові дослідження правових проблем інвестування у сферу сільського господарства не є поширеними, а окремі з них, що присвячені саме об'єктам інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, загалом відсутні. Звідси існує потреба охарактеризувати об'єкти інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, запропонувати їх класифікацію.

У ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ зазначено, що об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і обігові кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Звідси законодавством закріплено широке коло об'єктів інвестування, що безпосередньо торкається і сфери сільського господарства.

З аналізу зазначеного законодавчого припису науковці роблять висновок, що об'єктами інвестиційних правовідносин, є, по-перше, інвестиції, тобто майно, в тому числі основні фонди та обігові кошти, які вкладаються у сільськогосподарське виробництво. До обігових коштів належать: цільові грошові внески, цінні папери, науково-технічна продукція; об'єкти інтелектуальної власності; менеджмент (управлінська діяльність). По-друге, об'єктами інвестиційних правовідносин є сфера підприємницької діяльності, у розвиток якої вкладаються інвестиції. Такими об'єктами у сільському господарстві можуть бути: сільськогосподарське виробництво – рослинництво і тваринництво, виробництво, закупівля сільськогос-

подарської техніки, транспорт, підприємства з переробки сільськогосподарської продукції, її зберігання, транспортування і реалізації¹.

З приводу характеристики названих об'єктів, то, наприклад, В. І. Семчик зазначає, що у галузі АПК об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, земельні ділянки, основні виробничі фонди, призначені для виробництва сільськогосподарської продукції та її первинної переробки, зберігання, транспортування і реалізації виробленої продукції, науково-технічні досягнення, прогресивні технології, паливні та енергетичні ресурси, хімічні засоби захисту рослин і тварин, підвищення родючості ґрунтів, грошові кошти, праця робітників і спеціалістів сільського господарства². Розглянемо названі об'єкти детальніше.

Характеризуючи майно як об'єкт інвестиційних правовідносин, зазначимо, що відповідно до ч. 1 ст. 190 ЦК України майном вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Свого часу В. М. Єрмоленком було слушно запропоновано застосування терміна «майно сільськогосподарського призначення», яке науковець порівняно з іншим майном вирізняє за низкою специфічних ознак. Такими ознаками вчений називає те, що майно сільськогосподарського призначення: а) застосовується тільки в сільськогосподарському виробничому процесі; б) неможливо перепрофілювати для інших видів господарської діяльності в первісному, незмінному вигляді; в) проектується спеціалізованими конструкторськими бюро й проектно-кошторисними відділами; г) випускається спеціалізованими виробниками; д) підлягає обов'язковій сертифікації чи експертизі як сільськогосподарське³. Зрозуміло, що до такого майна належить передусім сільськогосподарська техніка, що використовується в рослинництві й тваринництві. Вважаємо, що наведені ознаки дозволяють доволі чітко виокремити особливі майнові об'єкти (майно сільськогосподарського призна-

---

¹ Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання [Текст] : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : ТОВ «Вид-во «Юрид. думка»», 2008. – С. 31; Грущинський, Я. М. Правове регулювання агроінвестиційної діяльності в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Я. М. Грущинський ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – С. 7.

² Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання [Текст] : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : ТОВ «Вид-во «Юрид. думка»», 2008. – С. 31.

³ Єрмоленко, В. М. Майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств: теорія, законодавство, практика [Текст] : монографія / В. М. Єрмоленко. – К. : Магістр – XXI ст., 2005. – С. 170.

чення) інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства серед інших об'єктів.

Інвестувати у сфері сільського господарства можна й в інше майно, що не належить до сільськогосподарського, а також у основні виробничі фонди (тобто засоби праці, які багаторазово беруть участь у виробничих процесах, зберігають при цьому натуральну форму, поступово в міру зносу переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції та служать більше одного року), призначені для виробництва сільськогосподарської продукції та її первинної переробки, зберігання, транспортування і реалізації виробленої продукції, а також шляхом надання як інвестицій грошових коштів.

Тобто узагальнено майно як об'єкт інвестиційних правовідносин можна охарактеризувати як певні матеріальні цінності і кошти, які вкладаються інвесторами і використовуються учасниками у процесі інвестиційної діяльності, що спрямовуються на виробництво продукції і розвиток певної галузі економіки з метою одержання прибутку чи отримання певного соціального результату¹.

Інвестувати можна також і у майнові права у сфері сільськогосподарського виробництва. Це можуть бути корпоративні права на частку у статутному капіталі суб'єкта аграрного господарювання, права користування певними майновими об'єктами, природними ресурсами або ж навіть і право на земельну частку (пай) чи право на майновий пай. Земельна частка (пай) на переконання Т. О. Коваленко – це оцінена в грошовому вираженні й визначена в умовних кадастрових гектарах частина переданих у колективну власність сільськогосподарських угідь недержавного сільськогосподарського підприємства, яка окреслює рівновелику частку участі члена підприємства в земельному пайовому фонді господарства й може бути в установленому чинним законодавством порядку витребувана в натурі (на місцевості) в самостійну земельну ділянку². Майновим пасем пропонується вважати розраховану в порядку, передбаченому чинним законодавством, частину належного на праві колективної власності майна недержавного сільськогосподарського підприємства, яка визначає долю

---

¹ Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання [Текст] : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : ТОВ «Вид-во “Юрид. думка”», 2008. – С. 31.

² Див.: Коваленко, Т. О. Правові аспекти реструктуризації недержавних сільськогосподарських підприємств [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Т. О. Коваленко ; Київ. нац. ун-т. – К., 2002. – С. 5, 6.

участі члена підприємства в пайовому фонді майна всіх його членів, залежну від його трудового внеску, що може бути в установленому чинним законодавством порядку витребувана в натурі, грошах або цінних паперах¹. Отже, відповідні майнові права можуть виступати об'єктами інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства.

Одним із найважливіших інвестиційних об'єктів у сфері сільського господарства є земельні ділянки, й передусім сільськогосподарського призначення. За твердженнями фахівців, землі аграрного сектору України оцінюються у грошовому еквіваленті в суму понад 100 млрд дол. США. І саме ринкова вартість землі є основним засобом «протягування» інвестицій, у тому числі й іноземних, у сферу сільськогосподарського виробництва. Найбільше іноземних інвестицій у сферу сільськогосподарського виробництва – понад 40 дол. США на 1 га сільськогосподарських угідь – змогли залучити країни з найглибшими ринковими перетвореннями в аграрному секторі економіки (Естонія, Литва, Латвія). Рівень таких інвестицій в Україні становить у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь становить близько 19 дол. США². Які ж заходи слід вжити задля підвищення інвестиційної привабливості земель сільськогосподарського призначення?

На переконання П. Ф. Кулинича, в окресленій сфері необхідно: а) запровадити систему організаційно-правових заходів щодо консолідації земель сільськогосподарського призначення; б) створити Державну службу охорони ґрунтів; в) вдосконалити правовий режим сільськогосподарських угідь з багаторічними насадженнями (садів, виноградників, хмільників тощо); г) удосконалити правове регулювання меліорації земель³. На нашу думку, до усього викладеного слід додати необхідність запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, зокрема, з метою залучення інвестиційних ресурсів у вигляді грошових коштів під заставу (іпотеку) таких земель.

Щодо такого об'єкта інвестування як підвищення родючості ґрунтів, то він безпосередньо пов'язаний з використанням земель сільськогосподарського призначення і полягає не лише у дотриманні правил сівозміни,

---

¹ Коваленко, Т. О. Захист майнових прав селян у процесі аграрної реформи [Текст] / Т. О. Коваленко // Бюл. Мін'юсту України. – 2005. – № 1 (39). – С. 48.

² Гайдуцький, А. П. Інвестиційна привабливість ринку землі в Україні [Текст] / А. П. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 131.

³ Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання [Текст] : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : ТОВ «Вид-во “Юрид. думка”», 2008. – С. 114–137.

визначених у проекті землеустрою відповідного аграрного господарюючого суб'єкта (як це передбачено Законом України «Про землеустрій» від 22.05.2003 р. № 858-IV та постановою КМ України «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах» від 11.02.2010 р. № 164), а й необхідності законодавчого закріплення пільг (передусім податкових) для тих товаровиробників, які інвестують у підвищення родючості ґрунтів.

Важливими об'єктами інвестиційних правовідносин у сфері сільськогосподарства виступають науково-технічні досягнення, прогресивні технології, тобто результати науково-технічної діяльності, селекційні досягнення (як у рослинництві, так і в тваринництві), що забезпечують прогресивний розвиток виробництва. До таких об'єктів інвестування, що є об'єктами права інтелектуальної власності певної особи, у сфері сільськогосподарства належать сорти сільськогосподарських рослин і породи сільськогосподарських тварин.

В аграрно-правовій літературі справедливо стверджується, що якщо проаналізувати зміст ЦК України та Законом України «Про племінну справу у тваринництві», то можна зробити висновок про відсутність тождності між визначенням суб'єкта права інтелектуальної власності та суб'єкта племінної справи у тваринництві. Зокрема, суб'єктами, що можуть володіти правами інтелектуальної власності на породу тварин можуть виступати як автор, так і інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на породу тварин за договором чи законом¹. Більше того, спеціальне законодавство про винахідництво не визнає породу тварин винаходом, з позиції чого вона не підлягає процедурі патентування. На відміну від цього згідно з ч. 1 ст. 3 Федерального закону РФ «Про селекційні досягнення» селекційні досягнення підлягають патентуванню. Частина 1 ст. 1003 Цивільного кодексу Республіки Білорусь передбачає, що права на нові породи тварин охороняються за умови видачі патенту. Слід погодитися з тим, що це свідчить про повну беззахисність власників селекційних досягнень у тваринництві на міжнародному ринку перед споживачами і селекціонерами – дослідниками країн, які поширили режим патентування на результати селекційної діяльності. Будь-який селекціонер зазначених країн може скористатися досягненнями українських колег, видати їх за власні, закріпивши права на них патентом. Наша країна зму-

---

¹ Правові засади інноваційного розвитку в сільському господарстві України [Текст] : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : ТОВ «Вид-во “Юрид. думка”», 2010. – С. 403.

шена буде купувати по суті вітчизняні результати селекційної роботи¹. Зазначені організаційно-правові проблеми також стримують інвестування у селекційні досягнення з метою їх запровадження у сільськогосподарське виробництво.

Серед об'єктів інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства слід назвати й різноманітні матеріально-технічні ресурси (паливні та енергетичні ресурси, хімічні засоби захисту рослин і тварин, насіння, добрива та ін.). Адже навіть за наявності земель сільськогосподарського призначення без наявних матеріально-технічних ресурсів виробництво сільськогосподарської продукції здійснювати не можливо.

Непересічне значення як об'єкт інвестування у сфері сільськогосподарського виробництва має праця робітників і спеціалістів сільського господарства, оскільки безпосередньо завдяки фізичній активності названих осіб, їх навичкам, здібностям та вмінням, здатності до праці «приводяться у рух» землі сільськогосподарського призначення, наявне майно, матеріально-технічні ресурси з метою виробництва сільськогосподарської продукції.

Як вказує О. М. Браніцький, саме сьогодні, коли подальший розвиток науково-технічного потенціалу є чинником дедалі більшого використання досягнень науки у сільському господарстві, зростає необхідність у збільшенні використання праці спеціалістів сільського господарства. Так, враховуючи процеси реформування сільськогосподарських підприємств, необхідність нарощування обсягів виробництва, середньорічну плінність фахівців, заміщення вакантних посад та кількість осіб передпенсійного віку, розрахункова потреба у підготовці спеціалістів сільського господарства різних рівнів становить близько 50 тис. чол. на рік. Звідси слід запровадити сприятливий клімат для залучення інвестицій у трудові ресурси на селі, що дозволить отримати якісний результат – високоосвічених, висококваліфікованих селян².

Слід зазначити й про існування такого комплексного об'єкта інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, як органічне виробництво. Статтею 1 Закону України «Про виробництво та обіг органічної

---

¹ Єрмоленко, В. М. Майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств: теорія, законодавство, практика [Текст] : монографія / В. М. Єрмоленко. – К. : Магістр – XXI ст., 2005. – С. 207.

² Браніцький, О. М. Деякі аспекти інвестування у трудовий потенціал села [Текст] / О. М. Браніцький // Правові проблеми залучення інвестицій у сільське господарство та соціальну сферу села : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – С. 71–72.

сільськогосподарської продукції та сировини» виробництво органічної продукції (сировини) визначається як виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів. Органічною вважається продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва.

Здійснювати виробництво органічної продукції (сировини) має право фізична чи юридична особа будь-якої організаційно-правової форми та будь-якої форми власності, що є суб'єктами господарювання, і яка пройшла оцінку відповідності виробництва органічної продукції (сировини), отримала сертифікат відповідності та включена до Реєстру виробників органічної продукції (сировини).

Підтвердження відповідності виробництва органічної продукції (сировини) здійснюється шляхом видачі виробникові відповідного сертифіката. Він видається у разі, якщо усі інгредієнти живої або непереробленої сільськогосподарської продукції є органічними та їх вироблено відповідно до вимог, встановлених названим Законом.

Оскільки при виробництві органічної сільськогосподарської продукції та сировини використовуються землі сільськогосподарського призначення як основний засіб виробництва, то важливим є питання встановлення придатності таких земель для здійснення зазначеної діяльності. На відміну від практики інших країн, де запроваджено систему сертифікації земель для виробництва на них органічної продукції, в Україні Законом «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» передбачається інший механізм, – оцінка придатності земель (грунтів) для виробництва органічної продукції та сировини. Ця оцінка здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі (тобто Державною інспекцією сільського господарства України), за висновком відповідних наукових установ, науково-дослідних інститутів, лабораторій якості та безпеки продукції. Саме зазначена Державна інспекція встановлює зони виробництва органічної продукції та сировини. Порядок оцінки придатності земель і встановлення зон виробництва органічної продукції та сировини має визначити КМ України.

Окремі правила встановлено Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» для виробництва органічної продукції (сировини) рослинного і тваринного походження, продукції аквакультури і бджільництва, органічних морських водоростей.

З аналізу нормативних приписів та існуючих наукових публікацій¹ можна запропонувати такі ознаки органічного виробництва:

1) це особливий спосіб (метод) ведення сільського господарства, виробництва сільськогосподарської продукції;

2) здійснюється з використанням сертифікованих земель сільськогосподарського призначення;

3) підлягає обов'язковій сертифікації;

4) це цілісна система управління виробництвом (вимагає використання передових методів управління, враховуючи регіональні умови, систем управління, адаптованих до даних умов);

5) враховує та покращує стан агроєкосистеми (включаючи біологічну розмаїтість, біологічні цикли і біологічну природу ґрунту), здійснює мінімальну обробку ґрунту;

6) використовує енерго- та ресурсоощадні технології, характеризується турботою про всі компоненти навколишнього середовища;

7) відмова при його здійсненні від використання штучних добрив або синтетичних хімікатів (захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, з виростанням органічних добрив, у тваринництві не дозволяється застосовувати стимулятори рослу, гормони й антибіотики) й застосування генетично модифікованих організмів;

8) здійснюється з метою найповнішого задоволення споживачів продукцією, виробленою із застосуванням природних речовин та механізмів.

Звідси органічне виробництво виступає комплексним, інтегрованим об'єктом інвестування та інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства.

На важливість інвестування органічного виробництва з різних джерел, у тому числі за участю держави, слід звернути окрему увагу, оскільки, за оцінками фахівців, для ведення такого виробництва необхідні не менші, а можливо й більші капіталовкладення, ніж при звичайному землеробстві. Кошти потрібні насамперед на сертифікацію земель, яка здійснюється протягом 3–4 років і коштує 3–4 тис. євро. У цей період, як і надалі, за-

---

¹ Див., напр.: Берlach, Н. А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні [Текст] / Н. А. Берlach // Держава і право : зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки. – К., 2009. – Вип. 46. – С. 225–230.

бороняється використання будь-яких хімічних і синтетичних препаратів, стимуляторів росту тощо. При цьому необхідно враховувати невідворотне зменшення урожайності на землях органічних господарств порівняно з традиційними інтенсивними технологіями, чималі витрати на органічні добрива, екотехнології та більш високий ступінь використання ручної праці¹. Вважаємо, що перехід на органічне виробництво має інвестуватися як самим товаровиробником, так і з боку держави, бо вона теж зацікавлена у його розвитку. З цією метою може бути використаний механізм державно-приватного партнерства.

Продовжуючи характеристику об'єктів інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства зазначимо, що законодавство України містить і певні заборони щодо них. Так, згідно з ч. 2 ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» забороняється інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом.

Проілюструвати викладене можна на таких прикладах. Статтею 12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991 р. № 791а-ХІІ визначено, що на землях зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення забороняється ведення сільськогосподарської, виробничої та іншої діяльності, випасання худоби. Звідси земельні ділянки сільськогосподарського призначення, що розташовані в межах земель зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, не можуть використовуватися для виробництва сільськогосподарської продукції та відповідно не можуть бути об'єктом інвестування.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» від 31.05.2007 р. № 1103-V генетично модифікований організм (ГМО) визначається як будь-який організм, у якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів переносу генів, які не відбуваються у природних умовах. Забороняється промислове виробництво та введення в обіг генетично модифікованих організмів, а також продукції, виробленої із застосуванням ГМО, до їх державної реєстрації (ч. 1 ст. 15 названого Закону). Звідси до проведення

---

¹Музыченко, О. МинАПК потянуло на органику [Текст] / О. Музыкаченко // Комментарий. – 2007. – № 2(19). – 19 янв.

державної реєстрації ГМО інвестувати як у ці об'єкти (ГМО), так і у сільськогосподарське виробництво, що використовує під час виробництва продукції та сировини незареєстровані ГМО, не можна.

Викладене дозволяє підсумувати, що об'єктами інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства може виступати широке коло об'єктів, – будь-яке майно (у тому числі й майнові права), земельні ділянки, основні виробничі фонди, призначені для виробництва сільськогосподарської продукції та її первинної переробки, зберігання, транспортування і реалізації виробленої продукції, науково-технічні досягнення, прогресивні технології, паливні та енергетичні ресурси, хімічні засоби захисту рослин і тварин, підвищення родючості ґрунтів, грошові кошти, праця робітників і спеціалістів сільського господарства, органічне виробництво.

Названі об'єкти інвестування залежно від їх сутнісних характеристик можна класифікувати на такі групи: а) майно (у тому числі майно сільськогосподарського призначення, основні виробничі фонди, призначені для виробництва сільськогосподарської продукції та її первинної переробки, зберігання, транспортування і реалізації виробленої продукції, грошові кошти, майнові права); б) земельні ділянки (передусім сільськогосподарського призначення, а також підвищення родючості ґрунтів); в) результати науково-технічного прогресу, селекційні досягнення (об'єкти права інтелектуальної власності, сорти сільськогосподарських рослин, породи сільськогосподарських тварин); г) матеріально-технічні ресурси (паливні та енергетичні ресурси, хімічні засоби захисту рослин і тварин, насіння, добрива); д) праця робітників і спеціалістів сільського господарства. Органічне виробництво виступає комплексним, інтегрованим об'єктом інвестування та інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства.

Не можна вкладати інвестиції у сфері сільського господарства у такі об'єкти, як, наприклад, земельні ділянки сільськогосподарського призначення, що розташовані в межах земель зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, генетично модифіковані організми до їх державної реєстрації¹.

Суб'єкти інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства. Як уже зазначалося, елементами інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства є об'єкти, суб'єкти й зміст (права

---

¹ Уркевич, В. Ю. Про об'єкти інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства [Текст] / В. Ю. Уркевич // Правові проблеми переходу до інноваційної моделі економічного розвитку України : матеріали наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25 листоп. 2011 р.). – Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс»», 2011. – С. 99–105.

й обов'язки учасників). Наведемо характеристику суб'єктів інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, адже безсуб'єктні правовідносини існувати взагалі не можуть.

Стаття 5 Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає суб'єктів інвестиційної діяльності (а звідси й відповідних правовідносин) як інвесторів і учасників, якими можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави. Звідси зрозуміло, що законодавство чітко виділяє дві групи суб'єктів розглядуваних правовідносин, – інвесторів і учасників інвестиційних правовідносин.

Інвесторами вважаються суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора.

Якщо говорити про суб'єктів інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, то слід відмітити, що в аграрно-правовій літературі зазначається, що суб'єктами інвестиційних правовідносин, які вкладають інвестиції у сільське господарство, є держава, органи законодавчої і виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, іноземні держави, вітчизняні та іноземні юридичні особи, які зацікавлені у розвитку сільського господарства¹.

Держава як суб'єкт інвестиційних відносин в АПК здійснює правове регулювання, визначає інвестиційну, цінову, експортну, імпорتنу політику, правовий статус інвесторів, у тому числі вітчизняних та іноземних, безпосередньо виділяє на інвестування в АПК бюджетні кошти, встановлює форми, порядок та умови їх використання й контролю за виконанням, структуру органів виконавчої влади, які займаються інвестиціями в АПК, встановлює їх повноваження, права та обов'язки, створює умови для розвитку аграрного і земельного ринків, вирішує питання щодо надання пільг як інвесторам, так і учасникам, насамперед виробникам сільськогосподарської продукції, забезпечує нормальний інвестиційний клімат, гарантії прав інвесторів і виробників продукції. Верховна Рада України як законо-

---

¹ Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання [Текст] : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : ТОВ «Вид-во «Юрид. думка», 2008. – С. 28.

давчий орган і суб'єкт інвестиційного права, приймає закони, якими визначається інвестиційна політика країни, у тому числі в АПК, і якими регулюються інвестиційні відносини, що складаються у різних галузях економіки, закладає у Державному бюджеті України на відповідний рік розмір видатків для АПК та основні напрями їх використання, у тому числі у сільське господарство, здійснює парламентський контроль за правильністю витрачання бюджетних коштів, виділених для інвестування сільського господарства¹.

КМ України як найвищий орган виконавчої влади забезпечує реалізацію інвестиційної політики в АПК, здійснює управління інвестиціями, використанням державних коштів, виділених у Державному бюджеті на розвиток АПК і сільського господарства. До суб'єктів інвестиційної діяльності, які вкладають інвестиції у розвиток сільського господарства, належать також банки та інвестиційні фонди (наприклад, Аграрний фонд, страховий фонд тощо); органи місцевого самоврядування; державні, комунальні та приватні юридичні особи, кредитні та інші фінансові установи².

Зупинимося більш детально на характеристиці такого суб'єкта інвестиційних праввідносин у сфері сільського господарства, як Аграрний фонд. Норми щодо створення цієї установи вперше було вміщено в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України». Аграрний фонд було засновано згідно зі ст. 9 названого Закону постановою КМ України «Про Аграрний фонд» від 06.07.2005 р. № 543 як державну спеціалізовану установу, уповноважену КМ України провадити цінову політику в агропромисловій галузі економіки України. Згідно з Положенням про Аграрний фонд, затвердженим зазначеною постановою Уряду України, фонд є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах казначейства, печатку, а також штампи і бланки із своїм найменуванням; місцезнаходження фонду – м. Київ, а по областях України функціонують його регіональні відділення.

Основними завданнями Аграрного фонду є: а) проведення цінової політики в агропромисловому секторі економіки у межах, визначених законом; б) виконання від імені держави функції кредитора на період дії

---

¹ Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання [Текст] : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : ТОВ «Вид-во “Юрид. думка”», 2008. – С. 28.

² Там само. – С. 29.

режиму заставних закупівель окремих об'єктів державного цінового регулювання; в) виконання бюджетних програм, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний рік; г) формування державного інтервенційного фонду об'єктів державного цінового регулювання виключно для здійснення товарних та фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку.

Державні аграрні інтервенції – це продаж або придбання сільськогосподарської продукції на організованому аграрному ринку з метою забезпечення цінової стабільності. Такі інтервенції поділяються на товарні та фінансові. Товарна інтервенція – продаж сільськогосподарської продукції при зростанні цін на організованому аграрному ринку (тобто аграрній біржі) понад максимальний рівень, що здійснюється з метою досягнення рівня рівноваги, у тому числі шляхом продажу товарних деривативів; фінансова інтервенція – придбання сільськогосподарської продукції при падінні спотових цін на організованому аграрному ринку нижче мінімального рівня, яка здійснюється з метою досягнення рівня рівноваги, у тому числі шляхом придбання товарних деривативів. Іншими словами, у разі значного коливання цін на аграрному ринку Аграрний фонд має здійснити «вторгнення» на нього шляхом постачання дефіцитної продукції або ж скупки її надлишків. Такі аграрні інтервенції (зокрема, фінансові), що здійснюються Аграрним фондом, як уже вказувалося, можна розглядати як окремий вид інвестування у сферу сільського господарства, адже завдяки їм сільськогосподарські товаровиробники отримують відповідні кошти державного бюджету.

Функції Аграрного фонду закріплено у п. 7 Положення, згідно з яким фонд відповідно до покладених на нього завдань: 1) виступає в установленому законодавством порядку замовником під час закупівлі товарів (робіт, послуг) за рахунок коштів державного бюджету; 2) продає або купує на аграрній біржі об'єкти державного цінового регулювання (окремі види сільськогосподарської продукції, перелік яких визначено у ст. 3 Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України») з або до державного інтервенційного фонду і має право на придбання та продаж цих об'єктів для потреб державного інтервенційного фонду, а також на продаж об'єктів державного цінового регулювання, які були конфісковані або підлягають продажу відповідно до закону; 3) здійснює на організованому аграрному ринку товарні інтервенції шляхом продажу (поставки) окремих об'єктів державного цінового регулювання на умовах споту або форварду з метою встановлення ціни рівноваги (фіксингу) у роз-

мірі не більше максимальної інтервенційної ціни; 4) здійснює на організованому аграрному ринку фінансові інтервенції шляхом купівлі окремих об'єктів державного цінового регулювання на умовах споту або форварду з метою встановлення ціни рівноваги (фіксингу) у розмірі не менше мінімальної інтервенційної ціни; 5) здійснює закупівлю послуг, пов'язаних з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та страхування об'єктів державного цінового регулювання, в установленому Кабінетом Міністрів України порядку; 6) за рішенням Кабінету Міністрів України здійснює закупівлю або продаж визначених об'єктами державного цінового регулювання товарів, не пов'язаних з державним ціновим регулюванням. При цьому ціни закупівлі або продажу не повинні бути вищими/нижчими більш як на 20 відсотків максимальної/мінімальної інтервенційної ціни, встановленої на поточний маркетинговий період для об'єкта державного цінового регулювання; 7) за рішенням Кабінету Міністрів України здійснює закупівлю та продаж матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників; 8) здійснює з використанням сприятливої ринкової кон'юнктури реалізацію об'єктів державного цінового регулювання з метою забезпечення надходження коштів до спеціального фонду державного бюджету; 9) за рішенням Кабінету Міністрів України здійснює експорт об'єктів державного цінового регулювання; 10) утворює державні підприємства, установи та організації; 11) забезпечує поширення інформації про кон'юнктуру аграрного ринку; 12) подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо запровадження та скасування тимчасового режиму адміністративного регулювання цін для окремих об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку; 13) подає пропозиції щодо переліку об'єктів та періодів державного цінового регулювання та ін.

За час свого функціонування Аграрний фонд накопичив значні фінансові та товарні ресурси. Так, лише у 2012 р. для кредитування Аграрного фонду було виділено 2,6 млрд грн. Він мав сформував державний інтервенційний фонд, зокрема, у таких розмірах: пшениця тверда та м'яка, зерно суміші пшениці та жита (меслин) – 2002,5, жито озиме – 90, ячмінь – 20, цукор-пісок (буряковий) – 366,6 тис. т.

Постановою КМ України від 22.04.2013 р. № 364 було утворено публічне акціонерне товариство «Аграрний фонд» із статутним капіталом 5 млрд грн, 100% якого належить державі. Статутний капітал товариства має бути сформований за рахунок випуску Міністерством фінансів України облігацій внутрішньої державної позики на зазначену суму із строком

обігу п'ять років та відсотковою ставкою доходу на рівні не вище 14,3% річних і внесення їх від імені держави в оплату акцій первинної емісії товариства. Здійснення функцій з управління корпоративними правами, що належатимуть державі у статутному капіталі цього товариства, покладено на Міністерство аграрної політики та продовольства. Підґрунтям для створення ПАТ «Аграрний фонд», як це зазначають окремі фахівці, була потреба у залученні позабюджетних коштів для потреб аграріїв (що неможливо для державної бюджетної установи), й можливість здійснення інвестиційних проектів в аграрному секторі¹.

Звідси можна підсумувати, що Аграрний фонд є важливим учасником інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, адже з використанням цієї установи здійснюється інвестування державних коштів у сільськогосподарське виробництво.

З викладеного зрозуміло, що коло таких суб'єктів (учасників) інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, як інвестори, є доволі широким й охоплює як органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні установи, так і приватних юридичних та фізичних осіб (у тому числі й іноземних).

До суб'єктів (учасників) інвестиційних правовідносин, які використовують інвестиції, належать виробники сільськогосподарської продукції. Вони можуть бути як інвесторами власних підприємств, так одночасно і виробниками сільськогосподарської продукції.

Законодавчо сільськогосподарський товаровиробник визначається як фізична або юридична особа, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією (ст. 1 Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» від 18.01.2001 р. № 2238-III).

Зважаючи на це, суб'єктами інвестиційних правовідносин, які використовують інвестиції, є передусім сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, – сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства, аграрні господарські товариства, приватні, державні і комунальні сільськогосподарські підприємства. Проте не

---

¹ Уркевич, В. Ю. Аграрний фонд як учасник аграрних правовідносин [Текст] / В. Ю. Уркевич // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. «Дванадцять осінніх юридичних читань» (м. Хмельницький, 8–9 листоп. 2013 р.): у 4 ч. – Частина перша. – Хмельницький : Хмельниц. ун-т управління та права, 2013. – С.164–166.

виключним є використання інвестицій у сільському господарстві й фізичними особами, зокрема, суб'єктами господарювання (приватними підприємцями).

Сільськогосподарські кооперативи є яскравими суб'єктами аграрних правовідносин, являють собою як об'єднання сільських мешканців з метою спільного виробництва аграрної продукції, так і самих сільськогосподарських товаровиробників з метою організації надання різноманітних послуг. Статтею 1 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» в редакції від 20.11.2012 р. № 5495-VI сільськогосподарський кооператив визначено як юридичну особу, утворену фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції, що добровільно об'єдналися на основі членства для провадження спільної господарської та іншої діяльності, пов'язаної з виробництвом, переробкою, зберіганням, збутом, продажем продукції рослинництва, тваринництва, лісівництва чи рибництва, постачанням засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів членам цього кооперативу, наданням їм послуг з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування. Типами сільськогосподарських кооперативів є виробничі та обслуговуючі. Різновидами перших є рослинницькі, тваринницькі, лісівницькі та рибницькі кооперативи, а сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів – переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі та ін.

Фермерські господарства є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону. Правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України визначено Законом України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973-IV.

Аграрні господарські товариства функціонують переважно у формі акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю. Основною метою їх діяльності є виробництво сільськогосподарської продукції, її переробка й реалізація.

Приватні, державні і комунальні сільськогосподарські підприємства, незалежно від того, що вони створені на підставі різних форм власності, займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, її переробкою

й реалізацією. Вони теж можуть бути суб'єктами (учасниками) інвестиційних правовідносин, які використовують інвестиції.

Окремо слід зупинитися на такому суб'єктові інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, як аграрні холдингові компанії або ж агрохолдинги. Названі утворення останнім часом набули значного поширення у сфері сільського господарства, сьогодні вони виступають найбільшими користувачами земельних ділянок сільськогосподарського призначення, незважаючи на те, що вони є порівняно новими суб'єктами аграрного права. Так, наприклад, агрохолдинг «Українські аграрні інвестиції» використовує 330 тис. га сільгоспугідь, підприємство ММК ім. Ілліча – 225 тис. га, агрохолдинг ДП «Нафком-Агро» – 200 тис. га, компанія «Миронівський хлібопродукт» – 180 тис. га, компанія «Астарта-Київ» – 165 тис. га¹.

У цей час у цілому по країні нараховується близько 60-ти аграрних холдингових компаній і кожен з них інтегрує по 20–30 аграрних господарств. Поява агрохолдингів у сільському господарстві й на аграрному ринку є не лише результатом реформування аграрних відносин, а й наслідком глобалізації, бо переважно вони засновуються та функціонують з використанням іноземного капіталу.

Нормативні приписи щодо діяльності холдингових компаній в Україні вміщено передусім у ГК України від 16.01.2003 р. № 436-IV, а також у спеціальному Законі України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р. № 3528-IV.

Частиною 5 ст. 126 ГК України холдингова компанія констатується як публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності). У свою чергу, ст. 1 Закону «Про холдингові компанії в Україні» закріплює, що холдингова компанія це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. Холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) вважається пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, який перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства, холдингової компанії. Звідси можна зробити висновок, що за

---

¹ Крупнейшие лендлорды Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://delo.ua/business/kрупnejshie-lendlordy-ukrainy-131578/>.

організаційно-правовою формою холдингова компанія є публічним акціонерним товариством, що має у власності пакет акцій (часток, паїв) інших корпоративних підприємств, й при цьому цей пакет забезпечує вирішальний вплив на такі підприємства. Іншими словами, холдингова компанія повністю впливає й контролює господарську діяльність інших корпоративних підприємств. Корпоративними підприємствами ч. 5 ст. 63 ГК України й ст. 1 названого Закону називає господарські товариства. Тобто холдингова компанія може володіти акціями (частками, паями) лише господарських товариств, – акціонерних, товариств з обмеженою чи додатковою відповідальністю, повних чи командитних товариств.

Спеціальних нормативних приписів, присвячених функціонуванню агрохолдингів, законодавство України не містить. В економічній літературі агрохолдингами пропонують визнавати, наприклад, компанії, які володіють контрольним пакетом акцій або частками в паях інших (дочірніх) організацій, при цьому отримуючи можливість контролю та управління їх діяльністю¹ або ж сукупність юридичних осіб, законодавчо пов'язаних власниками з метою підвищення сумарного фінансового результату, на підставі їх інтеграційної взаємодії в галузі сільськогосподарського виробництва й субординації, що передбачає можливість управління й контролю з єдиного центру² або ж своєрідне соціально-економічне об'єднання сільськогосподарських товаровиробників з метою більш ефективного ведення агробізнесу, що зберігають юридичну самостійність та перебувають у певній субординаційній економічній залежності від правових рішень, які приймаються головною компанією з урахуванням корпоративних комерційних інтересів учасників агрохолдингу³.

Спираючись на наведене вище легальне визначення холдингової компанії можна запропонувати аграрною холдинговою компанією (агрохолдингом) вважати публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше сільськогосподарських господарських товариств. До цього додамо, що, наприклад, О. М. Савельєва пропонує

---

¹ Смирнова, Е. Л. Повышение эффективности использования сельскохозяйственных земель (на материалах Белгородской области) [Текст] : автореф. ... канд. экон. наук / Е. Л. Смирнова. – М. : Всерос. науч.-исслед. ин-т экон. сельск. хоз., 2010. – С. 10.

² Солдатов, М. Ю. Формирование организационно-производственной структуры агрохолдинга [Текст] : автореф. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / М. Ю. Солдатов – М. : Рос. гос. аграр. ун-т МСХА им. К. А. Тимирязева, 2008. – С. 4.

³ Акманов, С. С. Агрохолдинги в системе аграрных российских сельхозпроизводителей [Текст] / С. С. Акманов // Аграр. и зем. право. – 2010. – № 5 (65). – С. 18–19.

обов'язково вказати у цьому визначенні, що у таких корпоративних сільськогосподарських підприємств частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік має дорівнювати або перевищувати 75 відсотків¹.

Агрохолдинг не є особливою організаційно-правовою формою юридичної особи, суб'єкта господарювання, а є різновидом холдингової компанії, публічного акціонерного товариства, що об'єднує й контролює аграрних товаровиробників. Проте у практиці використовуються й інші організаційно-правові форми при створенні агрохолдингів, а також формування підсобних або дочірніх сільськогосподарських підприємств промисловими підприємствами. Такими «підсобними» холдингами є підсобне сільське господарство Маріупольського металургійного комбінату імені Ілліча та агрофірма «Шахтар» – дочірнє підприємство шахти імені О. Ф. Засядька².

Агрохолдинги слід розглядати як особливу форму інвестування у сільське господарство. Як стверджують фахівці, дослідження діяльності агрохолдингів, як форми організації агропромислового виробництва, засвідчує, що основним шляхом їх створення є інвестування капіталу вітчизняного чи іноземного походження, спочатку в переробну промисловість, що забезпечує значно швидший його обіг і окупність. Зокрема, це стосується масложирової, борошномельної, хлібопекарської, цукрової, м'ясо-молочної промисловості. Наступним етапом капіталовкладень є сфера збуту продукції через розбудову логістики і власної торговельної мережі. З накопиченням необхідних фінансових ресурсів уже на третій стадії створювалося власне сільськогосподарське виробництво через оренду земельних і частково майнових паїв й закупівлю необхідних ресурсів, насамперед сучасної техніки³. Отже, як вбачається, агрохолдинги розвиваються поступово, крок за кроком охоплюючи усе нові сфери сільськогосподарської діяльності.

---

¹ Савельєва, О. М. Про визначення поняття «аграрна холдингова компанія» в законодавстві України [Текст] / О. М. Савельєва // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права в Україні очима студентів : зб. тез наук. доп. Всеукр. студент. наук. конф. (м. Дніпропетровськ, 12 берез. 2010 р.). – Дніпропетровськ : Дніпропетров. нац. ун-т імені Олеся Гончара, 2010. – С. 90.

² Кулинич, П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні [Текст] : монографія / П. Ф. Кулинич. – К. : Логос, 2011. – С. 378.

³ Дем'яненко, С. І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? Німецько-український аграрний діалог [Текст] / С. І. Дем'яненко. – К. : Ін-т екон. дослідж. та політ. консультацій, 2008. – С. 9.

До того ж саме агрохолдинги (порівняно з іншими організаційно-правовими формами сільськогосподарських товаровиробників) мають найбільше можливостей для залучення інвестицій. Так, наприклад, усі публічні розміщення та залучення капіталу в кризовий час (2008 р.) відбувалися виключно в аграрному секторі – українські аграрні компанії отримали близько 300 млн доларів, для інших підприємств таке було неможливо в принципі. Вітчизняні агрохолдинги, які заявили про плани виходу на міжнародні ринки для залучення акціонерного капіталу, більшою мірою представляють або аграрну галузь, або суміжні з нею. У 2010 р. серед українських агрохолдингів було два, які здійснили випуск єврооблігацій на суму 335 та 200 млн дол. США, а ці цифри є порівняними з інвестиціями в українську металургію. Невеликі сільськогосподарські підприємства не мають таких можливостей, оскільки умовою інвестування є проходження компанією аудиту згідно з міжнародними стандартами, проведення оцінки бізнесу, наявність прозорої управлінської структури, а головним визначальним фактором є масштаб бізнесу та площа землі під контролем (від 40 до 100 тис. га)¹.

Агрохолдинги можна вважати доволі вдалою формою інтеграції й кооперування в сільському господарстві, оскільки вони об'єднують як безпосередніх виробників аграрної продукції (сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства), так і мають у своєму складі заготівельні, переробні, торгівельні підприємства, що забезпечують замкнений цикл виробництва й переробки сільськогосподарської продукції, випуск напівфабрикатів й готової продукції, продуктів харчування, їх реалізацію споживачам. Агрохолдинги є активними учасниками інвестиційних правовідносин, що складаються у сфері сільського господарства, а значна їх частина є прикладом залучення іноземних інвестицій, адже їх активи утворені з використанням коштів іноземних інвесторів.

Проте залучення іноземного інвестування, зокрема й агрохолдингами, має й певні негативні наслідки. Як вказується в аграрно-правовій літературі, до них можна віднести такі: накопичення прибутків за кордоном з використанням схем іноземного інвестування; переведення діючих українських підприємств у власність іноземного капіталу під час інвестиційної діяльності; зловживання спільним підприємством наданими податковими пільгами; використання статусу підприємств з іноземними інвестиціями для ввезення та реалізації на території України товарів без

---

¹ Великі, аграрні та ефективні [Електронний ресурс] : аналіт. довід. – Режим доступу: <http://agrobiz.com.ua/publications/6-velyki-agrarni-ta-efektyvni>.

сплати акцизних та митних платежів; проходження за спрощеною процедурою сертифікації якості та відповідності. У такому разі, при встановленні контролю за українським підприємством, іноземці проводять політику ліквідації вітчизняного виробника або налагоджують виробництво з метою одержання одностороннього прибутку¹. Все це характерно й для функціонування сучасних агрохолдингів.

Більше того, при господарюванні агрохолдингів відбувається концентрація земель шляхом витіснення з ринку оренди землі певної кількості аграрних підприємств і фермерів, що загострює соціально-економічну ситуацію на селі. Її основними характеристиками є: припинення існування сільськогосподарських підприємств у відповідній місцевості; втрата для певної кількості сільських жителів місця роботи; відсутність податкових надходжень до місцевих бюджетів; відсутність фінансування розвитку соціальної інфраструктури села, що традиційно здійснювалося сільськогосподарськими підприємствами. Можна погодитися з П. Ф. Кулиничем у тому, що така ситуація спостерігається тому, що держава ще не сформувала власної позиції щодо доцільності та перспектив функціонування агрохолдингів у сільськогосподарському виробництві. Створення агрохолдингів продиктоване виключно об'єктивними економічними факторами і не є наслідком цілеспрямованої законодавчої діяльності держави у сфері сільськогосподарського землекористування².

Проте очевидно, що найменші за розмірами використовуваних сільськогосподарських угідь особисті селянські та фермерські господарства завдають меншої шкоди ґрунтам, ніж сільськогосподарські підприємства з великими площами оброблюваних угідь. Натомість агрохолдинги, які нині є основними вітчизняними експортерами сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на міжнародні ринки, завдають відчутної шкоди вітчизняному землеробству, які імпортують генетично модифіковані рослини та ведуть монокультурне виробництво, що призводить до деградації сільськогосподарських угідь³.

---

¹ Берлач, А. І. Питання протидії зловживанням у сфері іноземного інвестування в АПК [Текст] / А. І. Берлач // Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : Юрид. думка, 2008. – С. 234, 235.

² Кулинич, П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні [Текст] : монографія / П. Ф. Кулинич. – К. : Логос, 2011. – С. 379.

³ Дем'яненко, С. І. Агрохолдинги в Україні: процес становлення та розвитку [Текст] / С. І. Дем'яненко // Економіка України. – 2009. – №12. – С. 56.

Як зазначав свого часу заступник голови комітету ВР України з питань аграрної політики та земельних відносин С. Терещук, ефективність агрохолдингів може бути й вищою, а собівартість продукції у них нижча, бо землю обробляють спеціалізовані загони, не прив'язані до конкретного населеного пункту. Однак земля в такому випадку стає лише виробничим полігоном без урахування інтересів тих, хто живе в конкретному селі. Краще було б, якби кожне підприємство діяло тільки в межах одного населеного пункту¹. Звідси, можна зробити висновок, незважаючи на привабливість та ефективність функціонування агрохолдингів у сфері сільського господарства, таку форму господарювання слід використовувати доволі обережно, не забуваючи й про інші форми аграрних товаровиробників.

Вважаємо, можна погодитися з тими вченими, які вважають, що основний акцент у державній аграрній політиці має бути зроблений на відродження села не тільки як виробничого, а й як духовного середовища з перетворенням сільської місцевості у сприятливий для проживання сільського населення ареал². Стихія ринку має бути підпорядкована імперативу пріоритетного розвитку таких форм сільськогосподарського землекористування, які сприяють підвищенню добробуту насамперед селянина. Відповідно в рамках цього підходу пропонується забезпечити пріоритетний розвиток малих і середніх форм сільськогосподарських товаровиробників – особистих селянських та фермерських господарств³.

За таких обставин до законодавства України слід включити низку спеціальних правових приписів щодо функціонування агрохолдингів, зокрема, можна запропонувати такі. По-перше, слід законодавчо обмежити площі земельних ділянок, що можуть перебувати в оренді агрохолдингів чи його учасників (аграрних господарств). Такі спроби робилися в окремих проектах закону України про ринок земель. Розміри таких площ мають бути науково обґрунтованими та такими, що не дозволяли б агрохолдингу перетворюватися на монопольну структуру у певному сегменті аграрного ринку. Також можливим є й обмеження території функціонування агро-

---

¹ Терещук, С. Гірко слухати тих, хто ревно чіпляється за подовження мораторію на продаж землі [Текст] / С. Терещук // Уряд. кур'єр. – 2011. – 16 черв.

² Кулинич, П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні [Текст] : монографія / П. Ф. Кулинич. – К. : Логос, 2011. – С. 379, 383.

³ Молдаван, Л. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку [Текст] / Л. Молдаван, О. Бородіна, В. Юрчишин, Б. Пасхавер, І. Прокопа, О. Шубравська, Т. Осташко // Дзеркало тижня. – 2010. – №26 (806). – 10–16 лип.

холдингу певним адміністративним районом. По-друге, слід встановити зобов'язання агрохолдингів сплачувати частину податкових платежів до відповідного місцевого бюджету за місцезнаходженням використовуваних ними земельних площ. Розмір таких платежів може визначатися виходячи з площі земельних ділянок, що використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції. По-третє, слід зобов'язати агрохолдинги надавати робочі місця для певної кількості мешканців сільських населених пунктів за місцезнаходженням використовуваних ними земельних площ. Знов-таки, кількість таких працівників може визначатися залежно від площі земельної ділянки, що використовується відповідним агрохолдингом. У разі невиконання такого обов'язку агрохолдинг має сплатити відповідні кошти до місцевого бюджету¹.

Продовжуючи характеристику суб'єктів інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, зазначимо, що, наприклад, Я. М. Грущинський пропонує виділення ще однієї групи названих суб'єктів, – інших учасників, які не є сторонами таких правовідносин, однак беруть участь у них². Якщо пристати на таку пропозицію, то можна припустити, що існують деякі учасники інвестиційних правовідносин, які, з одного боку, не є їх стороною, а з другого – все ж таки беруть участь у них. На наш погляд, такий підхід навряд чи є правильним, бо якщо суб'єкт бере участь у інвестиційних правовідносинах у сфері сільського господарства (як інвестор чи отримувач інвестицій – сільськогосподарський товаровиробник), то відповідно він і є їх учасником, між ним та його контрагентом складаються відповідні права й обов'язки у сфері інвестування.

Викладене дозволяє підсумувати, що суб'єкти інвестиційних правовідносин, їх різні види мають важливе значення для констатування таких правовідносин як таких, що складаються саме у сфері сільського господарства. Суб'єктами (учасниками) інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства, з одного боку, є інвестори (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні установи, приватні юридичні та фізичні особи (у тому числі й іноземні)), а з другого – особи, які отримують, використовують інвестиції – сільськогосподарські товаровиробники (сільськогосподарські підприємства різних організа-

---

¹ Уркевич, В. Ю. Правові проблеми функціонування агрохолдингів в Україні [Текст] / В. Ю. Уркевич // Право та інновації. – 2013. – №4. – С. 76, 77.

² Грущинський, Я. М. Правове регулювання агроінвестиційної діяльності в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Я. М. Грущинський ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – С. 7.

ційно-правових форм, – сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства, аграрні господарські товариства, приватні, державні і комунальні сільськогосподарські підприємства, аграрні холдингові компанії (агрохолдинги), а також приватні підприємці). При цьому участь в інвестиційних правовідносинах у сфері сільського господарства саме названих суб'єктів (інвесторів і сільськогосподарських товаровиробників) є обов'язковою¹.

Розвиток світового фондового ринку свідчить про поступове відновлення після різкого падіння в період фінансової кризи 2008–2009 рр. Найкращим показником розвитку фондового ринку є його капіталізація в динаміці². Для визначення напрямів та можливостей розвитку українського фондового ринку проаналізовано структуру світового фондового ринку за показниками його капіталізації³.

Основну частку світового фондового ринку займають США із показником більше 29%, на другому та третьому місцях з майже однаковими частками більше 7%, відповідно, Японія і Китай. Найбільш динамічним за приростом частки капіталізації у 2010 р. був фондовий ринок Канади, Індії та інших Азіатських країн. Зменшилися частки європейських фондових ринків: Франції, Італії, Іспанії.

Обсяги капіталізації фондового ринку України складають менше 0,1% світового фондового ринку. Проте він має позитивну динаміку розвитку, а також становить один з головних пріоритетів розвитку країни на 2011–2015 рр., що підтверджується Програмою розвитку фондового ринку України, затвердженою НКЦПФР, Проектом Стратегії розвитку фондового ринку України до 2015 року, Проектом Стратегії розвитку фінансового сектору України на період до 2015 року, Концепцією Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні.

За темпами приросту капіталізації лідерами є канадська біржа TSX Group, Гонконгська фондова біржа, американська NASDAQ та Франкфуртська Deutsche Borse⁴.

---

¹ Уркевич, В. Ю. Суб'єкти інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства [Текст] / В. Ю. Уркевич // Актуальні питання інноваційного розвитку. – 2012. – № 2. – С. 12–17.

² The World Federation of Exchanges [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.world-exchanges.org/>.

³ Финансовый советник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dmitriklimov.com/investicii/>

⁴ Z – Украина: статистика, экономика, тенденции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zet.in.ua/>

Розвиток українських фондових бірж значно відстає від світових ринків, проте в Україні також спостерігається позитивна динаміка обсягів торгів на фондових біржах, що свідчить про певні зрушення у напрямі розвитку фондового ринку¹. У теперішній час обсяг торгів на українських фондових біржах постійно зростає, що вказує на відновлення динаміки розвитку фондового ринку.

Одним із найбільш динамічних та перспективних секторів фондового ринку, особливо з точки зору активізації процесів руху капіталу та залучення інвестицій, є ринок IPO, світові обсяги якого склали більше 200 млрд дол.

Українським компаніям вдалось шляхом IPO залучити близько 400 млн дол., більше половини з яких було залучено на Варшавській фондовій біржі компаніями аграрного сектору. За оцінками представництва ВФБ планується вихід на біржу ще 10 українських компаній. У цілому, за даними компанії Ernst & Young², з 2005 року компанії з управління активами в Україні залучили за кордоном через 22 IPO і 40 приватних розміщень 4,1 млрд дол., у тому числі 61% на LSE, 21% на WSE і 18% на Франкфуртській фондовій біржі. Для порівняння: обсяг російських і казахстанських IPO і приватних розміщень за цей період був у 35 разів більше, при цьому на частку LSE припало 89%, Гонконгської фондової біржі – 10%.

Пік українських розміщень був зафіксований 2007 р., коли було здійснено сім IPO і 18 приватних розміщень на 1,98 млрд дол. Як видно з рис. 1, у 2011 році на 19 розміщень в аграрному секторі припало 28% всіх залучених коштів.

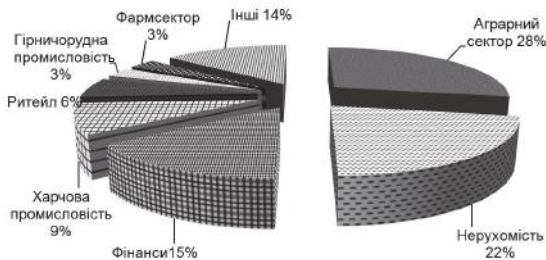

Рис. 2.1. Галузева структура українських розміщень за кількістю компаній у період 2005 р. – 05.05.2011 р.

¹ Фондовый рынок Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fundmarket.ua/>; Z – Украина: статистика, экономика, тенденции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zet.in.ua/>.

² Юристы и инвестбанкиры ожидают более 10 украинских IPO в ближайший год – исследование [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bin.ua/news/finance/stockmarket/>.

Як видно з рис. 2.1, найбільшу частку за кількістю компаній, що здійснили розміщення на закордонних фондових біржах, становлять компанії аграрного сектору. Необхідно звернути увагу, що саме в період 2010–2011 рр. спостерігається значна активізація здійснення IPO українськими компаніями аграрного сектору, параметри яких представлено у табл. 2.3¹.

Таблиця 2.3

IPO українських компаній аграрного сектору

Компанія	Дата розміщення	Пакет акцій, %	Ринкова капіталізація, млн дол.	Фондова біржа
Astarta	серпень 2006	20	158	WSE
Kernel	листопад 2007	33	661	WSE
MHP	травень 2008	22,32	1 662	LSE
Avanguard	травень 2010	20	938	LSE
Agroton	листопад 2010	26	207	WSE
Milkiland	грудень 2010	22	438	WSE
Agroliga	грудень 2010	16,68	63	WSE
KSG Agro	квітень 2011	19,76	200	WSE
Industrial Milk Company	квітень 2011	30,3	161	WSE

Наявність в Україні великої кількості підприємств, які швидко розвиваються й мають потреби у нових джерелах фінансових інвестицій, обумовлює актуальність вивчення можливих шляхів залучення капіталу і, зокрема, виходу підприємств на міжнародні фондові ринки.

У теперішній час на світових біржах котирується 18 українських агрокомпаній, у шести з яких капіталізація підвищилась. 2013 року в угодах купівлі-продажу взяли участь 169,6 млн акцій українських аграрних компаній. Успіх виходу на IPO компанії Cereal Planet у кінці 2013 р. дасть надію іншим компаніям на можливість залучення саме цього інструменту інвестування².

¹ Урожай українських IPO в апреле. 26.04.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wse-watch.com/aktualnosc/37>.

² В 2014 г. новых IPO украинских агрокомпаний ждать не стоит. Рынок оживит листинг на Украинской бирже [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fixygen.ua/news/20140116/v-2014-g.html>.

На основі наведених даних щодо розвитку світового і українського фондового ринку, динаміки здійснення українських розміщень на закордонних фондових біржах можна зробити висновок, що спостерігається підвищення ринкового інтересу інвесторів до IPO українських компаній, перш за все, аграрного сектору. Необхідно зауважити, що переважна частка українських розміщень здійснюється на Варшавській фондовій біржі.

Такі тенденції в цілому відповідають напрямам, затвердженим у державних програмах з розвитку фондового ринку України на різних рівнях.

У той же час для українських підприємств залучення капіталу шляхом публічної пропозиції (оферти) акцій є відносно новим процесом, який потребує обґрунтування доцільності здійснення, а також удосконалення організаційного та методичного забезпечення.

Підготовка і проведення IPO передбачає реалізацію багатьох заходів на різних етапах, впродовж, у середньому, від 4-х місяців до року, що потребує визначення послідовності та змісту дій компанії на кожному з цих етапів. Тому для визначення послідовності етапів підготовки та здійснення IPO розроблено функціональну модель¹.

Роль органів державної влади у процесі підготовки та здійснення компанією IPO є контролюючою з точки зору дотримання вимог законодавства, вони не виконують активних функціональних ролей у процесі публічної оферти.

У результаті проведеного аналізу за методом Т. Сааті² в табл. 2.4 подано визначені найбільш пріоритетні галузі економіки для проведення IPO з метою залучення іноземного капіталу.

Таблиця 2.4

Результати аналізу пріоритетності галузі потенційних емітентів

Галузь	Вектор пріоритету	Ранг
Аграрний сектор	0,486	1
Нерухомість	0,202	3
Фінанси	0,079	4
Харчова промисловість	0,233	2

Отже, за результатами аналізу методом ієрархій встановлено пріоритетність аграрного сектору.

¹ Транскордонні фінансові кластери у забезпеченні експортно-імпортних операцій [Текст] : монографія / наук. ред. та кер. кол. авт., д-р екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Х. : ТО Ексклюзива, 2012. – 198 с.

² Лямець, В. І. Системний аналіз: вступний курс [Текст] / В. І. Лямець, А. Д. Тевяшев. – Х. : ХНУРЕ, 2004. – 448 с.

З точки зору досвіду проведення розміщень перевага аграрного сектору є очевидною за кількістю проведених розміщень. Згідно з проведеним дослідженням¹ аграрний сектор є одним із тих, які найбільше потребують інвестицій в Україні. Сприятливим фактором на користь аграрного сектору виступає також державна підтримка розвитку цієї галузі, створення пільгових умов оподаткування та залучення інвестицій. Окрім того, залучення капіталу для компаній аграрного сектору шляхом IPO є більш привабливим порівняно з іншими галузями через, по-перше, труднощі доступу до кредитних ресурсів (викликані проблемним питанням ліквідної застави), а по-друге, підвищений інтерес закордонних інвесторів саме до цієї галузі економіки України.

З точки зору привабливості для інвесторів основною причиною підвищення зацікавленості в аграрних компаніях залишається відносно низька ціна на головний ресурс (землю) цієї галузі в Україні, що в 10–100 разів нижча за світові, яка у перспективі може значно зрости із початком вільної торгівлі землею. Тим часом, три з одинадцяти найбільших агрохолдингів України за розмірами земельного банку вже здійснили IPO².

Отже, у результаті проведеного аналізу було встановлено, що пріоритетною галуззю потенційних емітентів України для IPO на фондовому ринку є аграрний сектор.

Основною метою проведення IPO на фондовому ринку є досягнення певних переваг з точки зору організації підготовки і здійснення публічної оферти акцій, серед яких основними є такі:

- доступ вітчизняних компаній до значних обсягів фінансових ресурсів;
- співпраця з іноземними партнерами;
- покращення іміджу на міжнародних ринках капіталу;
- розширення діяльності;
- підвищення ефективності здійснення публічної пропозиції акцій (з точки зору обсягів отриманих ресурсів);
- встановлення сталих ділових зв'язків.

Проте через невідповідність рівня розвитку фондового ринку України європейським фондовим ринкам (на яких відбувається розміщення облі-

---

¹ Урожай украинских IPO в апреле. 26.04.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wse-watch.com/aktualnosci/37/>; Юристы и инвестбанкиры ожидают более 10 украинских IPO в ближайший год – исследование [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bin.ua/news/finance/stockmarket/>.

² Z – Украина: статистика, экономика, тенденции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zet.in.ua/>.

гацій) існують певні обмеження і бар'єри, серед яких низький рівень конкурентоздатності фінансових установ однієї країни порівняно з іншою; низький ступінь довіри іноземних інвесторів до українських компаній.

Проте загальною тенденцією є підвищення попиту на розміщення акцій на міжнародних фондових ринках, що є економічно вигідним напрямом залучення інвестицій для розвитку аграрної галузі в Україні.

2.4. Інноваційна модель розвитку лісової галузі в Україні

На сьогоднішній день, як не прикро констатувати цей факт, Україна, успадкувавши багато традицій природоохоронної справи з відповідної традиції колишнього СРСР, істотно відстала у розвитку процесу формування і впровадження системних підходів активного збереження природного середовища в умовах його істотної антропогенної трансформованості, зокрема у впровадженні принципу сталого управління лісами.

В умовах незалежної України на лісовий сектор почали впливати раніше відсутні фактори – значне зменшення бюджетного фінансування, перехід територіального планування та управління більшою мірою на місцевий рівень, приватна власність на землю тощо. Дія цих факторів посилюється іноді вкрай прагматичним ставленням населення та влади до лісів не як «зеленого золота» держави, а як «інструменту» та «джерела» одержання прибутків, неадекватними вимогами з боку влади до лісових господарств щодо заробляння коштів в планових обсягах без урахування регіональної й природоохоронної специфіки, дуже слабким впровадженням в життя концепції сталого розвитку та управління лісами.

Аналіз системи державного управління лісами висвітлює ряд ключових проблем, які вимагають законодавчо-правового та інституційного врегулювання. Повноваження держави щодо управління лісами надмірно роззосереджені між різними органами виконавчої та законодавчої влади. Численне дублювання функцій розмиває межі відповідальності між різними державними інститутами та знижує рівень керованості лісовим фондом. Закладено законодавчо-правовий алгоритм деформації системи ефективного прийняття рішень у лісовому господарстві. Інакше не можна пояснити той факт, що органи місцевого самоврядування, наділені правами розпорядження лісовим фондом, по суті, не зацікавлені у його ефек-